

LBRIS

We know
books

LIVIU REBREANU

Adam și Eva

Prefață de Ion Simuț

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României REBREANU, LIVIU

Adam și Eva / Liviu Rebreanu: pref. de Ion Simuț;
fișă biobibliografică și referințe critice: Lucian Pricop – București:
Cartex 2000, 2024

ISBN 978-606-091-207-1

I. Simuț, Ion (pref.)

II. Pricop, Lucian (ed. șt.)

821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Romanul iubirii metafizice</i>	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	19
<i>Referințe critice</i>	21
<i>Notă asupra ediției</i>	33
ADAM ȘI EVA	
Începutul	39
Capitolul I. <i>Navamalika</i>	57
Capitolul II. <i>Isit</i>	89
Capitolul III. <i>Hamma</i>	119
Capitolul IV. <i>Servilia</i>	153
Capitolul V. <i>Maria</i>	187
Capitolul VI. <i>Yvonne</i>	218
Capitolul VII. <i>Ileana</i>	252
Sfârșitul	285

LBRIS

We know
books

ADAM ȘI EVA

(1925)

ÎNCEPUTUL

Odaia era albă ca un culcuș de fecioară. Apusul își filtra agonia prin două ferestre înalte, schițând pe parchet două romburi de lumină portocalie, care cuprindeau picioarele patului într-o îmbrățișare tremurătoare.

Un miros straniu de albeață respirau pereții proaspăt văruiți și se cernea în unde subțiri pe măsuța cu trei scaune dintre ferestre, pe soba de teracotă din colț, pe noptiera de la căpătâiul patului și chiar pe jilțul de paie în care veghea sora de caritate Dafina, îmbrăcată în șorț alb, cu bonetă albă pe creștet și cu o cruciuliță roșie între sâni plini de sănătate. Din unghere răsăreau umbre sfioase, cenușii, înaintau domol și apoi, brusc, se stingeau, speriate parcă de tăcerea deasă ce căptușea odaia și înghițea tic-tacul grav al pendulei atârnată deasupra calendarului, pe fâșia de zid dintre cele două geamuri.

Dafina ședea neclintită, cu mâinile în poală pe ziarul împăturit frumos, privind la bolnavul care zăcea cu brațele întinse peste învelitoarea albă, capul înfășurat într-un pansament alb din care i se vedea numai fața de ceară, vrâstată cu trei linii negre paralele – sprâncenele, genele și mustățile. Pleoapele-i închise păreau niște pete violete, iar buzele cărnoase erau atât de palide că de-abia li se deosebeau marginile.

În ochii surorii de caritate mocnea înduioșare și nedumerire. Compătimea pe bietul bolnav cu toată pasiunea, mai ales de când

descoperise că e victima unei drame amoroase. Era foarte blândă și tot atât de sentimentală. Cărlionții aurii răzvrățiți îi alintau obrații rumeni, și ochii ei leneși, albaștri, pâlpâiau în lacrimi. Colega pe care a schimbat-o azi dimineață i-a șoptit în grabă că pacientul e un profesor mare, că a fost împușcat de un muscal gelos, că l-au adus ascară târziu aici, la Sanatoriul Sf. Maria, și că doctorul Filostrate e tare înfuriat, ceea ce înseamnă că șansele de scăpare sunt puține...

Pentru Dafina, fire lacomă de iubiri romantice, cuvintele tovarășei fură ca un bob de sare pe o rană vie; inima îi sfârâia de curiozitate. Dorea amănunte, multe, minunate, și nu venea nimeni să i le dea. Bolnavul nu se clintise toată ziua; nici când i s-a schimbat pansamentul n-a deschis ochii. Pe foaia de temperatură, cu litere caligrafice, scria doar numele: Toma Novac.

A avut mari speranțe în *Universul*, pe care i l-a strecurat, spre amiază, tovarășa. „Drama din Strada Albă” însă era lichidată în câteva rânduri seci. Dafina le-a citit și răscitit, căutând înțelesuri tainice în frazele convenționale. Negăsind ce râvnea, sufletul i se scâldea într-o tristețe sură în care pluteau, ca firicele destrămate dintr-o țesătură veche, cuvintele tipărite: „Ieri, pe la orele șapte seara, în Strada Albă no. 7, emigrantul rus Ștefan Alexandrovici Poplinski, stabilit de curând în Capitală, venind de la Berlin unde se refugiasse în urma revoluției, a tras patru focuri de revolver asupra d-lui Toma Novac, bine cunoscutul profesor de la Universitatea din București. Cauza crimei pare a fi eterna gelozie. Din primele cercetări ar rezulta că simpaticul profesor a fost surprins în flagrant delict de adulter cu tână și frumoasă soție a străinului gelos. Toate patru gloanțe au lovit în plin, încât profesorul Novac, transportat grabnic la sanatoriul doctorului Filostrate, se află în agonie. Numai o minune i-ar mai putea salva viața. Criminalul a fost arestat. Doamna a scăpat neatinsă, alegându-se doar cu spaima. Crima a produs o senzație imensă deoarece asasinul este descendentul unei familii mari; se zice chiar că ar fi baron. În Capitală avea puține cunoștințe. Era hotărât să rămâie definitiv în

țară, frumoasa lui soție fiind originară din Basarabia, unde se spune că ar avea moșii străvechi...”

Dar cum e eroina? Și cum s-au cunoscut, cum s-au iubit, cum au fost surprinși? Apoi criminalul?... Întrebările frământau pe Dafina în jilțul de paie ca într-un scaun de tortură. Încea să-și mai astâmpere setea cântărind pe eroul dramei. Îi plăcea. Își zicea că merită să fie iubit și de o contesă. Îl iubea.

Pe urmă îi veni să citească iar, mai atent, știrea din ziar. Poate că totuși va descoperi vreun semn între rânduri asupra pacientului iubit. Desfășură domol gazeta și se adânci în „Crima din Strada Albă”.

Atunci Toma Novac ridică pleoapele ca și când s-ar fi trezit dintr-un somn fără visuri. O durere uniformă îi înfășura tot corpul. Lumina moale îi ustura ochii mari negri, cu o lucire stranie, cu bulbii roșii ca înecați în sânge. Văzu întâi pendula dintre ferestre: limba se legăna rar, greoi, fără zgomot, iar cadranul părea spălăcit de nu putea distinge nici cifrele, nici minutarele. Dedesubt însă, pe calendarul de perete, citi ușor un șapte negru arab și altul roșu roman.

„Ciudat calendar!” îi trecu prin minte. „Și luna e scrisă cu cifre... N-am mai pomenit...”

Și numaidecât își zise, parc-ar fi vrut să-și controleze luciditatea:

„Ziua a șaptea din luna a șaptea... Coincidență!... Care-i luna a șaptea?”

În aceeași vreme însă privirile ochilor imobili lunecau, mirate și întrebătoare, de ici colo:

„Unde sunt?... Ce s-a întâmplat?”

Pe frunte simțea o bandă de fier ce-i apăsa țeasta. Se gândi să întindă brațul, să-și pipăie capul. Încercarea de mișcare i-o reteză din începuturi o năvală de durere care-i stârni un geamăt scurt, năbușit. Geamătul apoi scormoni alte dureri, ca niște cuțite înfipite deodată creștându-i trupul în mii de locuri, încât nu mai îndrăzni nici să închidă ochii.

Dafina auzi suspinul ca prin vis, se spăimântă, scapă ziarul din mâini, sări în picioare și murmură buimăcită, apropiindu-se de pat:

– Doriți ceva, domnule?... O, bine vă v-ați...

Toma Novac de-abia acum o zări. Îl supără atât de rău că strânse repede pleoapele, uitându-și suferințele.

„Sanatoriu!“ se gândi pe urmă mai nedumerit, aproape mânios. „Ce caut eu aici?... Ce s-a întâmplat?“

În loc de răspunsuri, urechile lui urmăreau respirația înfricoșată a surorii de caritate care rămăsese uluită lângă pat. Peste un răstimp îi auzi pașii, numai trei, foșnetul rochiei de stambă nouă, pârâitul scaunului de nuiel și pe urmă fășăit de hârtie. Dafina își întocmea ziarul, clătinând din cap, cu ochii la eroul ei, al cărui piept se zbuciuma ca sfârticat de o gheară nevăzută.

În tăcerea ce-și urzea din nou paianjenișul în odaie, gândurile bolnavului porniră furtunos după explicații. Amintirea însăși parcă i-ar fi fost rănită, nu izbutea să se înfiripeze. Crâmpoie vagi îi răsăreau și se stingeau în creieri, fără să se poată închea într-o rânduire cu rost. Tocmai târziu se ivi, șovăitor, chipul unei femei care-și smulse numele din caleidoscopul cioburilor de imagini:

„Ileana...“

Apoi numele porni singur, în zigzaguri vertiginoase, să adune într-un mănunchi amintirile răzlete și amorțite. Chipul femeii se limpezia acum: un căpșor blond cu niște ochi în care bulbucea fericirea... Îi răsări în suflet o bucurie atât de fierbinte că într-însa parcă i se topiră îndată toate durerile. O clipă. Apoi în spatele femeii se ridică o umbră care o îmbrățișă, din ce în ce mai brutal, până când vedenia bălaie se transformă într-o figură sălbatică și hidoasă cu privirea clocotitoare de ură. Pe urmă patru răbufnituri, ca lovituri de ciocan, îi răsunară în urechi, izgonind chiar fărămi-turile de gânduri din creierii aprinși. Bubuiturile, mereu câte patru, se repetau tot mai repede, amalgamându-se în sfârșit într-un vâjâit prelung ce-i alerga prin oase, prin carne, prin nervi, ațâțând pretutindeni focare de dureri. Apoi și vâjâitul se curmă brusc, parcă i s-ar fi extirpat rădăcinile auzului, lăsând în urmă doar un

întunec amar în care rătăceau iarăși frânturi de gânduri fără stăpân, ca stropii de ploaie în noaptea vântoasă de toamnă.

„Acum trebuie să mor!“ îi luci în sfârșit deodată, ascuțit ca o săgeată.

Gândul îl întărâta întocmai ca cleștele de fier ce-i zdrobea fruntea. Ar fi vrut să-l strivească, dar își simțea adormite toate puterile.

„Acum trebuie să mor!“ îi juca prin creieri, stăruitor, un ritm sprinten ca o sfidare.

Necutezând să-l alunge, căută să se împace cu el:

„Cine se naște trebuie să moară.“

Un zâmbet ironic îi înflori alături. Asta era o lozincă de-a lui împrumutată din înțelepciunea populară. O repetase peste douăzeci de ani, tam-nesam, pretutindeni, ostentativ, deși își dădea seama cât e de ieftină. Și totuși, acum, parcă vorbele acestea, în ciuda ironiei, au dobândit un înțeles nebănuit de adânc!

„Moartea e o ipoteză până în momentul când omul se pomește în brațele ei, fără nici o speranță de întoarcere.“

Fraza apăruse nechemată, ca un răspuns la lozinca lui răsuflată. Își aducea aminte foarte clar cum a surâs, cu o superioritate îngâmfată, când a auzit-o întâia oară, dar nu se putea dumeri unde a auzit-o și cine a rostit-o? Silindu-se să descopere în trecut pe cel ce a spus fraza, se îmbulzi iar, poruncitor, gândul:

„Acum trebuie să mor.“

Atât de poruncitor astă dată, că-i stârni veșnica întrebare:

„De ce?“

Înainte lanțului de argumente, fără început și sfârșit, prin care se silise o viață întreagă, zadarnic, să ajungă la o încheiere deplin satisfăcătoare, i se întruchipă în suflet iarăși femeia de adineaori, mai ispititoare, ca o călăuză pentru o cale lungă și necunoscută. Inima i se umplu deodată de o fericire dureros de mare. Numai o clipire ținu, dar clipirea parcă răscumpăra din belșug suferințele tuturor vieților.

„Fericirea adevărată e totdeauna o clipă“ – se gândi bolnavul, cu amintirea ei proaspătă în suflet. „Mai multă n-ar putea îndura

firea omului care, deseori, într-o viață de mulți ani, nu are norocul să întâlnească nici clipa aceasta, nici măcar să se apropie de ea.“

Toma Novac își simțea mintea limpede și liniștită, ca după o odihnă binefăcătoare. Amintirile îl pândeau din toate ascunzișurile, se înșiruiau, zâmbeau, sfioase și albe ca florile castității. Îi mângăiau inima, vorbindu-i numai despre Ileana.

Era o dimineață de mai când a întâlnit-o, întâmplător, pe o stradă plină de lume. A recunoscut-o înainte de a se apropia de dansa, deși n-o mai văzuse niciodată. De câteva zile inima lui o aștepta și o căuta. Și a găsit-o printre miile de oameni indiferenți. I-a zărit mai întâi ochii verzi cu luminile calde și moi. S-a cutremurat până în temeliile ființei lui, ca și când i s-ar fi lămurit fulgerător toate misterele vieții. Apoi li s-au încrucișat privirile și din uimirea ei a înțeles că și ea l-a recunoscut deși nu l-a mai văzut niciodată. Mergea la brațul unui bărbat străin, dar Toma simțea cum inima ei rămânea în urmă lângă inima lui.

Șapte zile lungi a pierdut-o. Îndoieli și nădejdi i-au răscolit măruntaiele sufletului. Pe urmă s-au întâlnit iar, pe neașteptate. A urmărit-o pretutindeni, ceasuri întregi, până acasă, seara târziu. Și a doua zi a bătut la poarta ei, a intrat și s-au îmbrățișat înainte de a-și cunoaște numele. Își dădeau seama amândoi că sufletele lor se căutau de mult, poate de mii și mii de ani.

Străinul, la brațul căruia o zărise pe stradă, i-a găsit îmbrățișați. În fața revolverului, Toma Novac a avut o singură grijă: Ileana. A primit gloanțele fără nici o durere. Numai țipătul ei l-a durut, un țipăt desperat în care se sfâșia o inimă.

„Acuma trebuie să mor!“ îi țâșni iar în creieri un fir de argint înroșit ce arse amintirile dimprejur, lăsând în urmă un gol cenușiu.

Golul se mărea mereu ca o bășică în care suflă fără să-ți pese că s-ar putea sparge.

„Asta înseamnă că se apropie sfârșitul“ – se gândi bolnavul și, pe porțița gândului, simțea cum se furișă în golul amenințător o dâră de groază care totuși părea plăcută.

În aceeași clipă însă Toma Novac mai simțea că sora de caritate a venit iar lângă pat; îi auzea chiar bătăile inimii.

„Se uită la foaia de temperatură“ – își zise dânsul. „Acuma se uită la mine... Acuma ridică mâna... parc-ar vrea să-mi pipăie pulsul...“

Groaza dinlăuntru cu gândurile de-afară se împreună deodată într-un simțământ de ușurare. Alte amintiri i se deșteptară, întâi încălcite, apoi mai închegate și în sfârșit rotunjite ca verigile unui lanț.

– A, Tudor Aleman! suspină Toma cuprins de o mulțumire mare. Da, da, Aleman... În sfârșit.

Acum își dădu seama că Aleman a rostit fraza care-l zbuciumase adineaori și că amintirea lui a fost aici, la picioarele patului, lângă sora de caritate, așteptând doar prilejul să-și vestească prezența și să-i ofere toate lămuririle.

Un om mărunțel, slăbuț, cu un barbișon alb, cu părul alb și obrații rumeni, cu niște ochi negri veșnic zâmbitori și atât de vii că privirea lor te pătrundea până în fundul sufletului. Toma Novac l-a cunoscut în casa avocatului Brebenaru, la un botez. A sosit târziu, în timpul slujbei religioase. Preotul citea și cânta, un dascăl fonf îi răspundea, iar lumea împrejur sporovăia pe înfundate. Singur Aleman asculta cu evlavie cuvintele evangheliei. La sfârșit, după prezentări, Novac murmură indiferent:

– Frumoasă slujbă...

– Glasul lui Dumnezeu e totdeauna frumos – zise bătrânul cu o sclipire stranie în ochi.

Toma îl privi puțin mirat și trecu. Schimbă câteva vorbe cu Brebenaru, apoi cu o doamnă grasă și cochetă, apoi se întoarse iar la Aleman parcă l-ar fi atras o vrajă. Omulețul explica unei domnișoare nerăbdătoare că moartea, ca și nașterea, n-are decât o însemnătate relativă în cursul adevăratei existențe a sufletului. Toma Novac, cu ironia-i obișnuită, își aruncă lozinca în cumpănă. Bătrânul însă răspunse grav cu o frază care se înfipse ca o sulică în mintea profesorului:

– Moartea e o ipoteză până...

Nu se mai despărțiră toată seara. Vorbiră numai despre viață și moarte și despre Dumnezeu. Aleman spunea lucruri ciudate, dar cu atâta candoare în privire că Toma îl asculta cu plăcere și numai în gând își zicea că are de-a face cu un naiv.

– Naivitatea e virtute divină! spuse brusc Aleman, parcă ar fi citit gândul interlocutorului său. Naivitatea, nu filosofia!

– Din păcate însă sunt tocmai profesor de filosofie – murmură Toma zâmbind.

– Știu. Am fost și eu – urmă bătrânul, puțin aprins. Ce-i drept, nu la universitate, ci la un biet liceu. Și am crezut în filosofie cum trebuie să fi crezut apostolii în Hristos. Dar când mi-a murit nevasta, cea dintâi, am întors spatele tuturor filosofilor. Atunci am priceput că filosofia e o jucărie de cuvinte. Un cuvânt explică alt cuvânt care lămurește iar un cuvânt, așa mereu, până ce, în pragul morții, sufletul se pomenește gol și părăsit în fața lui Dumnezeu.

– Din păcate însă eu sunt necredincios, așa că Dumnezeu... – îl întrerupse Toma Novac, tot zâmbind, deși mai nerăbdător.

– Eram sigur! triumfă Aleman cu o mândrie supărătoare. De altfel și eu am fost necredincios. Când te-ai dezgustat de filosofie, nu mai vrei să crezi în nimic. Așa și eu, până ce mi-a murit a doua nevastă.

– Moartea convertește de obicei pe necredincioșii care nu așteaptă decât să creadă! făcu Novac cu un gest elegant, dar și cam batjocoritor.

– Da, da! Fără nici o ironie, domnule profesor! se încăpățână bătrânul. Așa este! Căci moartea e taina tainelor și totodată cheia necunoscutului.

Oftă, își netezi barbișonul. Avea acum ochii înlăcrimați și atât de blânzi, parcă s-ar fi scufundat într-un mister. Se uită la Toma cu umilință și cu căldură, încât profesorul se simți vinovat și se gândi să-l împace cu o vorbă bună. Înainte de-a apuca să deschidă el gura, Aleman tresări ușor, ca și când și-ar fi venit în fire, și rosti, cu un alt glas și cu obișnuita-i privire surâzătoare:

– Iată, am alunecat! Aici e sărbătoarea vieții și noi vorbim despre moarte. Dacă îți face plăcere să continuăm, vino pe la mine, domnule profesor! Ca să te ispitesc, te anunț că am și o bibliotecă interesantă. Când vrei să te aștept?

Toma Novac îi dădu o zi și o oră, mai mult în glumă. Era hotărât să nu meargă. N-avea vreme de pierdut cu discuții zadarnice despre lucruri zadarnice. Totuși, la data stabilită, bătu la ușa bătrânului, care-l întâmpină cu o bucurie zgomotoasă:

– Știam că ai să vii! Trebuia să vii! Ai vrut să mă ocolești, dar...

După vreun ceas de vorbărie, Toma Novac îl întreabă:

– Adică d-ta crezi că ai dezlegat taina cea mare?

Tudor Aleman răspunse repede, cu o convingere aproape ostentativă:

– Încă de-acum șapte ani! Și de-atunci moartea nu mă mai spăimântă, căci viața adevărată e una și neîntreruptă, dincolo de viața și moartea pământească. Viața e Dumnezeu!

– Un cuvânt explică alt cuvânt și așa mai departe – glumi Novac. Ceea ce arată că filosofia n-a vrut să te părăsească, deși d-ta ai părăsit-o!

Atunci bătrânul întreabă scurt, aspru:

– D-ta ai văzut cum mor oamenii?

– Cum mor?... Da... cred că da... îngână Toma, nesigur din pricina uimirii.

– Ei bine, eu am văzut murind sute, sute de oameni! zise Aleman cu o înflăcărare subită, în care fălăia credința pătimașă. Și în ochii multora am zărit străfulgerările ce luminează și lămuresc misterul. În clipa morții de-abia omul e dezlegat să explice ceea ce n-a putut înțelege pe pământ: începutul și sfârșitul între care se înșiră cele șapte vieți ale sufletului. Cele mai cumplite chinuri ale morții trupești nu sunt în stare să înăbușe licărirea în care trăiește, în afară de timp și spațiu, scânteia divină. Am șovăit mult, și eu, până să înțeleg. Științele pozitive m-au obișnuit să-mi impun multiple verificări înainte de a crede.

– Un fel de metempsihoză improspătată – murmură profesorul, ridicând din umeri.

— Poate că da... Fiindcă ținem negreșit să tălmăcim prin vorbe o realitate pe care numai sufletul o poate pătrunde. O, Doamne, ce ușor e să iei în răs chiar pe Dumnezeu! adăogă bătrânul cu imputare.

— Dar omul care gândește nu se poate mulțumi cu realități sufletești nelămurite! D-ta zici că ai pătruns rostul vieții și al lumii. Înțelegerea d-tale totuși nu înseamnă nimic, dacă nu e accesibilă tuturor.

Toma Novac dorea o explicație clară, rotundă, ca un sistem în care toate părțile se potrivesc între ele spre a alcătui împreună un întreg. Aleman însă parcă se ferea de o expunere, obiectând în răstimpuri că legile sunt o născocire omenească și deci incapabile să îmbrățișeze esența lucrurilor. Se pierdea în amănunte și digresiuni, iar când își dădea seama, revenea, începea altă idee.

— D-ta ai călătorit mult — zise bătrânul deodată vesel, ca și când ar fi găsit ce căuta. Nu ți s-a întâmplat să ai impresia că ai mai umblat prin unele ținuturi, deși știai bine că le vedeai întâia oară în viața asta? Sau n-ai întâlnit niciodată vreo persoană absolut necunoscută și pe care totuși să simți precis că o cunoști?

— Da... Exact! răspunse Toma înviorat. Chiar și d-ta... Din clipa când te-am văzut la Brebenaru, mă bate mereu gândul că te-am mai întâlnit și mă întreb: unde?

— Aceeași siguranță o am și eu — zâmbi Aleman. Parcă am fi fost buni prieteni, cândva, demult, poate în altă viață.

— Dacă cumva n-o fi la mijloc vreo sugestie — adăogă profesorul, gânditor.

— Nu, nu! Asta nu se lichidează cu o vorbă goală! se împotrivi bătrânul. Sugestie! Iar o vorbă! Îndată ce lipsește explicația, vine un cuvânt sec s-o înlocuiască.

Se plimba agitat de ici-colo, cu mâinile la spate, bufnind. Apoi, parcă supărarea i-ar fi rânduit gândurile, urmă:

— Cine vrea să explice *totul* prin cuvinte, ajunge curând să nu poată explica nimic! Eroarea începe din clipa când vrem să identificăm cuvântul cu spiritul. Sufletul n-are nevoie de cuvinte pentru a înțelege. Sufletul comunică direct cu lumea spirituală,

cu lumea lumilor. Și doar spiritul e esența, spiritul etern, infinit, cuprinzător a toate. Însăși lumea materială nu poate fi decât o față a esenței divine. Veșnica materie e implicată de esența ei. De altfel, materia și toată lumea materială există numai în funcție de percepția omenească. Densitate, culoare, căldură, toate atributele materiei există numai pentru om. În fond nu e nici o deosebire între eterul sideral și corpurile cerești: toate sunt, în ultimă analiză, o formă de manifestare a spiritului. Modificările aparente alcătuiesc și întrețin atributele fără număr. Precum materia se transformă neîncetat, dobândind, prin aceasta, o existență efectivă, și spiritul are să-și asigure echilibrul atributelor printr-o perpetuă regenerare. Licăriile spirituale trebuie să se îmbine permanent cu echimbările din planul material. Regenerarea spiritului nu se poate săvârși decât prin identificarea cu materia. Transformările materiei sunt astfel înfățișări diverse ale spiritului animator, începând cu cele mecanice și până la cele biologice. Deosebirea e numai de grade, încât gradul suprem ar fi omul în care spiritul se recunoaște pe sine însuși dincolo de scoarța materială.

Dacă materia e aceeași în atomii ei, spiritul cuprinde virtual toată dumnezeirea. Întreg și parte sunt identice. Ca și atomii materiali, miliardele de miliarde de atomi spirituali se află într-o mișcare eternă între lumea materială și cea spirituală. Viața unui atom e însăși viața universului. Unul e *totul* și *totul* e unul.

Dar atomul material e echilibrul dintre două energii. În atomul spiritual echilibrul îl formează două principii. Echilibrul principiilor e spiritualitatea. Când atomul se rupă în planul spiritual, echilibrul i se frânge, principiile se diferențiază și se prăbușesc în planul material. Timpul și spațiul devin realități pentru părțile întregului. Începe viața materială. Cele două principii însă rămân esența spirituală și în transformările pe care le îndură ca animatori materiali. Spiritul pur palpita în ele ca un ideal spre care râvnesc neconținut. Întoarcerea în planul spiritual totuși e imposibilă până ce nu vor redobândi, prin unire, echilibrul pierdut. Râvna lor spre idealul spiritual se concretizează astfel în penibila încercare de a se regăsi și de a se reuni.